

UJEDNAČAVANJE SUDSKE PRAKSE - STAVOVI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I STANJE U SRBIJI

Apstrakt

Vladavina prava podrazumeva pravnu sigurnost i izvesnost za pravne subjekte u primeni pravnih normi, a time i sprečavanje donošenja kontradiktornih odluka od strane sudova u uslovima postojanja u osnovi identičnog činjeničnog stanja. Ujednačavanje sudske prakse podrazumeva uspostavljene mehanizme i njihovu doslednu i efikasnu primenu. Postojanje mreže prvostepenih, ali i žalbenih sudova, nezavisnost sudova i sudija i sudijska samostalnost u oceni činjenica i primeni prava koja često podrazumeva neophodnost njegovog tumačenja, ograničavajući su faktori u procesu ujednačavanja prakse sudova. Ipak, niz kriterijuma koje je u svojoj praksi primene člana 6 stav 1 razmatrao Evropski sud za ljudska prava i stavovi koje je pri tome zauzeo, imaju značajan uticaj u procesu horizontalnog i vertikalnog ujednačavanja. Uloga najviše sudske instance, kroz odlučivanje o vanrednim pravnim lekovima i zauzimanje stavova o spornim pravnim pitanjima koja su se pojavila u postupcima pred nižestepenim sudovima, od najvećeg je značaja u ovom procesu.

Ključne reči: ujednačavanje sudske prakse, kriterijumi Evropskog suda za ljudska prava, mehanizmi ujednačavanja u Republici Srbiji.

---

* Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu. duda@jura.kg.ac.rs Rad je primljen 22. 01. 2018, a prihvaćen za štampu 27.02. 2018.

1. Uvodna razmatranja

Nedoslednost, odnosno neujednačenost sudske prakse u Srbiji predstavlja ozbiljan problem. Nesporno je, pri tome, da i usaglašena praksa sudova, uz ostvarenje niza drugih standarda, obezbeđuje vladavinu prava.¹ U ostvarenju ovog cilja, posebno se, kada je reč o praksi sudova, odnosno primeni prava, u okviru nužnih elemenata, misli i na pravnu sigurnost ili pravnu izvesnost (*legal certainty*),² ali i zakonitost, zabranu arbitrarnog postupanja sudova, jednakost pred zakonom i dr.³ Pravna sigurnost, pak, podrazumeva: pristupačnost, odnosno laku dostupnost svim pravnim propisima; zatim njihovo poštovanje od strane državnih organa i njihova primena na predvidljiv i dosledan način; dalje, da svaki propis mora biti objavljen pre stupanja na snagu, a da njegovi efekti moraju biti jasni (dovoljno precizno formulisan da svaki adresat može svoje ponašanje na vreme uskladiti sa konkretnim propisom; zakoni ne smeju biti neodređeni i višeznačni, i, konačno, da pravo, odnosno pravna pravila, moraju biti primenljiva (provera se vrši pre donošenja i naknadno).⁴ Pri tome, potreba za sigurnošću i izvesnošću ne znači da se pravna pravila moraju primenjivati nefleksibilno u toj meri da se ne uvažavaju imperativi humanosti i pravičnosti.⁵ Stoga oni koji primenjuju pravo, dakle i sudovi koji donose odluke, moraju imati i izvesna diskreciona ovlašćenja, ali uz uslov da pravni sistem poznaje pravna sredstva i postupke koji onemogućavaju zloupotrebu ovakvih ovlašćenja. U državi utemeljenoj na vladavini prava ne sme postojati neograničena moć (nikoga, ni jedne vlasti).⁶

Usaglašavanje sudske prakse pretpostavlja jedinstveno tumačenje i primenu prava. Odnosno, iz ujednačenog tumačenja iste odredbe zakona ili drugog propisa, sledi i jednaka primena prava od koje zavisi jedinstvenost sudske

---

¹ Najvažniji dokument Evropske komisije koji se bavi pojmom vladavine prava je Izveštaj o vladavini prava Venecijanske komisije Saveta Evrope (u daljem tekstu: Izveštaj Venecijanske komisije), iz 2011. godine (*Report on the Rule of Law, European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011), Study No. 512/2009, CDL-AD(2011)003rev, Strasbourg, 4 April 2011, dostupno na: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e), 05.02.2018.*

² Izveštaj Venecijanske komisije, §§ 43-50.

³ O nužnim elementima vladavine prava videti J. Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Evropskog suda za ljudska prava*, Novi informator, Zagreb, 2013, str. 1086-1091.

⁴ *Ibidem*, str. 1091, 1092.

⁵ *Ibidem*, str. 1092.

⁶ *Ibidem*.

prakse.⁷ Osnovni pristup je, dakle, da odluke u predmetima koji imaju istovetan činjenični i pravni osnov moraju biti identične, što je jedan od temeljnih postulata pravilnog funkcionisanja pravnog sistema u celini, na nacionalnom i međunarodnom nivou.⁸ Istovremeno, proces ujednačavanja je kompleksan, ali i delikatan, s obzirom na potrebu obezbeđenja i očuvanja nezavisnosti sudova i sudija kao i sudske samostalnosti. Načini ujednačavanja sudske prakse u pravnom sistemu Republike Srbije su brojni, i o tome će biti reči u ovom radu. Ona se, svakako mora ujednačavati mehanizmima koji postoje u okvirima samog sudskog sistema, nacionalnog, ali i nadnacionalnih (regionalnih, npr. mehanizmima na nivou EU). Svaki drugačiji vid bio bi nametanje stavova sudovima, odnosno direktno protivan načelu nezavisnosti sudova i sudija, a time i povreda prava na pravično suđenje.⁹ Kao dodatni problem država evropskog (kontinentalnog) pravnog kruga, kojima i Republika Srbija pripada, ističe se model pravnog sistema u kome sudska praksa formalnopravno nije izvor prava, što suštinski znači da ni odluke najviše sudske instance u nacionalnom pravnom sistemu nisu formalno obavezujuće za nižestepene sudove. Stoga se niz načina na koje se prema važećoj regulativi sudska praksa kod nas ujednačava svodi na posredan uticaj - uticaj autoritetom viših sudskih instanci, posebno Vrhovnog kasacionog suda. Ovde je reč o modelima ujednačavanja koji se svode na metode "izvan suđenja". No, treba reći da nisu bez osnova mišljenja da ni prelazak na precedentni sistem ne rešava problem ako se pitanje precedenta shvati kao pitanje izvora prava jer i tada postoji mogućnost da sudovi odlučuju mimo precedenta, pa se problem ujednačavanja mora rešavati dostupnošću najvišeg suda putem vanrednih pravnih lekova koji služe kontroli prakse nižestepeni sudova.¹⁰ Ili, ujednačavanje se svodi na model nadležnosti najvišeg suda "u suđenju". Pri tome, ujednačavanje sudske prakse ne sme da sprečava dalji razvoj

---

⁷ D. Aviani, D. Đerđa, Uniformno tumačenje i primjena prava te jedinstvenost sudske prakse u upravnom sudovanju, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 49, 2/2012, str. 369, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/125398>, 01.02.2018.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija), iz 1950. god., videti Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, "Službeni list SCG - Međunarodni ugovori", br. 9/2003, 5/2005 - ispravka i "Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 12/2010, član 6 stav 1.

¹⁰ Videti, M. Knežević, *Ujednačavanje sudske prakse u Republici Srbiji - stanje stvari i predlozi za reformu*, Projekat "Unapređenje efikasnosti pravosuđa" (u daljem tekstu: Unapređenje efikasnosti), Bitish Council, str. 50, dostupno na: <http://www.pars.rs/files/Ujednacavanje%20sudske%20prakse%20u%20Srbiji%20-%20M.%20Knezevic.pdf>, 10.02.2018.

važeg prava u nacionalnom okviru, što je još jedan ograničavajući elemenat o kome se u bilo kom modelu mora voditi računa.

Problem neujednačenosti domaće sudske prakse potenciran je posebno, prema stavu dela pravne teorije, okolnošću da opada kvalitet zakona, odnosno da su zakonske norme nedorečene, neprecizne, višeznačne, te da je neophodno njihovo tumačenje od strane sudija kako bi ih primenile u konkretnim situacijama, a posebno u oblasti krivičnog prava.¹¹ Za oblast građanskog prava, pak, ima teorijskih mišljenja da je postignut visok stepen jednoobraznosti suđenja, a da su osnovni razlozi: da su pravne norme formulisane tako da ne postoje značajnije dileme u pogledu njihovog tumačenja, da tamo gde ima otvorenih pitanja sudije dolaze do sličnih rešenja držeći se opšteprihvaćenih pravila tumačenja i načela privatnog prava, ili, da, na kraju, sudije idu linijom manjeg otpora priklanjajući se mišljenju većine.¹² I zaista, posebnu važnost za ujednačavanje ima višestepenost suđenja, odnosno okolnost da sudije u najvećem broju slučajeva prihvataju stavove koje o pojedinim pravnim pitanjima imaju viši sudovi, a zauzimaju ih u postupku po pravnim lekovima, bilo da je odluka ukinuta i pravna stvar vraćena nižem sudu na ponovno suđenje, bilo da je preinačena.¹³ Ovo bez obzira na okolnost da nemaju takvu obavezu po zakonu.¹⁴ Ipak, da nedopustiva neujednačenost postoji potvrđuju brojni primeri, ali i prepoznavanje ovog problema na nivou države, posebno na osnovu odluka koje je o tome donosio Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP), pa i protiv Srbije, ali i od strane sudske vlasti, posebno Vrhovnog kasacionog suda koji je 2014. god. usvojio Plan aktivnosti radi ujednačavanja sudske prakse.¹⁵

---

¹¹ Videti u odnosu na krivično sudstvo, G. Ilić, Sudsko tumačenje i pravna sigurnost u krivičnom pravu, *Kultura polisa*, XIV(2017)32, str. 388-390.

¹² D. Nikolić, Elementi sudskog prava u pravnom sistemu Srbije i Evropske unije, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, (2009)126, str. 23

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Videti, npr., Zakon o parničnom postupku, "Službeni glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 -odluka US i 55/2014, član 398 stav 2, odnosno da je prvostepeni sud dužan samo da izvede sve parnične radnje i raspravi sva sporna pitanja na koja ukazuje žalbeni sud u rešenju kojim je presuda ukinuta i pravna stvar vraćena na odlučivanje prvostepenom sudu. U pogledu pravnog shvatanja koje je žalbeni sud uneo u ovakvu svoju odluku, ZPP ne predviđa obaveznost, a i teorija većinski prihvata sistem nevezanosti, S. Zuglia, *Građanski parnični postupak FNJR*, Zagreb, 1957, str. 548; J. Juhart, *Civilno procesno pravo FLJR Jugoslavije*, Ljubljana, 1961, str. 491; S. Triva, M. Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 2004, str. 703; B. Poznić, V. Rakić-Vodinelić, *Građansko procesno pravo*, Beograd, 2015, str. 497.

¹⁵ Plan je usvojen 01.04.2014. godine, dostupno na: <http://www.vk.sud.rs/sr>, 12.02.2018.

Neujednačena sudska praksa uslovljena je izvesnim nedostacima u postojećim mehanizmima ujednačavanja, njihovom nedovoljno efikasnom primenom, ali i nedostupnošću odluka, odnosno nesistematizovanom praksom koja onemogućava sudije u saznanju stavova drugih sudija, odnosno sudova.¹⁶ Sudijama mora biti omogućeno da dobijaju uputstva kako da tumače propise, moraju postojati mehanizmi za rešavanje spornih pravnih pitanja od stane sudova više, ili najviše instance.¹⁷ Mehanizam kontrole putem dostupnosti najvišeg suda po vanrednim pravnim lekovima pokazuje se, pri tome, kao najefikasniji put.

2. Uticaj prakse ESLJP na ujednačavanje sudske prakse

Nesporno je da Konvencija i praksa ESLJP vrše, direktno i indirektno, uticaj na pravne sisteme država članica. To je slučaj i sa pravnim sistemom Republike Srbije, s obzirom na to da je ratifikacijom Konvencija postala deo unutrašnjeg pravnog poretka. Najvažniji vidovi uticaja koji se prepoznaju u teoriji odnose se na zakonodavstvo¹⁸ i na sudske prakse. Pri tome, drugi pomenuti vid uticaja, koji je značajan u okviru teme ovog rada, ostvaruje se preko direktnog citiranja Konvencije od strane domaćih sudova i kroz uticaj presuda u kojima je ESLJP utvrdio povredu konvencijskih prava zbog nepostojanja ujednačene sudske prakse nacionalnih sudova, čime on postaje "regulator (i) naše sudske prakse".¹⁹ Interesantno je pomenuti da se u Sporazumu predsednika apelacionih sudova u Srbiji, o organizaciji, mestu i vremenu održavanja zajedničkih sednica apelacionih sudova u periodu od 2018-2020. godine,²⁰ a u cilju ujednačavanja sudske prakse, navodi izričito da je sudska praksa ESLJP izvor prava, a ne samo Konvencija, što bi bilo u skladu sa ustavnim korpusom izvora prava.

ESLJP je u više svojih odluka zauzeo stav da države članice moraju uspostaviti mehanizme kojima bi se osigurala doslednost sudske prakse i uniformnost jurisprudencije sudova, odnosno da je odgovornost država članica da svoje

---

¹⁶ Videti, *Ujednačavanje sudske prakse - izazovi i moguća rešenja* (u daljem tekstu: Ujednačavanje sudske prakse), OEBS i Vrhovni kasacioni sud, H. Hombah, I. Ramadanović Vainoma, *Uvod*, str. 9-11, dostupno na: <http://www.vk.sud.rs/sr/>, 12.02.2018.

¹⁷ *Ibidem*, str. 10.

¹⁸ Neposrednih izmena ili dopuna regulative u Srbiji pod uticajem prakse ESLJP ima, ali one neće biti obrađivane u ovom radu.

¹⁹ D. Popović, Uticaj Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda na srpsko zakonodavstvo i sudske prakse, *Pravni zapisi*, God. II, br. 2(2011), str. 343.

²⁰ Sporazum je nastao na inicijativu predsednika Vrhovnog kasacionog suda, 25.12.2017. godine, dostupno na: <http://www.vk.sud.rs/>, 25.01.2018.

pravne sisteme organizuju na takav način da se izbegne donošenje protivrečnih presuda.²¹ U svojoj oceni ESLJP uvek primarno polazi od principa pravne sigurnosti, a nesigurnost, bilo da je pravna (administrativna) ili proizlazi iz prakse koju primenjuju vlasti, faktor je koji mora biti uzet u obzir kada se ispituje postupanje države.²² Takođe, pravo na pravično suđenje ESLJP tumači u svetlu Preambule Konvencije u kojoj je izneto da je vladavina prava zajedničko nasleđe država članica, a jedan od fundamentalnih aspekata vladavine prava jeste i pravna sigurnost koja doprinosi poverenju javnosti u sudove, čemu se protivi postojanje protivrečnih odluka sudova.²³ Značajan je i stav da se može očekivati da je sudska praksa ujednačena pod uslovom da se radi o odlukama sudova koji su hijerarhijski organizovani (sudovi iste vrste) ili koji imaju zajednički neposredno viši sud. Tada je reč o mogućoj tzv. vertikalnoj harmonizaciji prakse.²⁴ Naime, najviši sud, odnosno sud poslednjeg stepana u konkretnoj pravnoj stvari mora imati na raspolaganju delotvorni mehanizam za rešavanje sukoba (neusaglašenosti, odnosno protivrečnosti) odluka nižih sudova.²⁵ Svakako da je važna i tzv. horizontalna harmonizacija, odnosno ujednačavanje prakse istog suda u istovrsnim slučajevima.²⁶ Neusaglašenost u primeni propisa, međutim, mora biti "duboka i dugotrajna",²⁷ odnosno "duboka i uporna",²⁸ odnosno dopuštena su određena odstupanja u tumačenju propisa u bilo kom nacionalnom pravnom sistemu koja su posledica okolnosti da u njima postoji mreža prvostepenih i žalbenih sudova nadležnih na određenoj teritoriji,²⁹ čime,

---

²¹ *Vrioni and Others v. Albania*, Appl. NO. 2141/03, Judgement of 24 March 2009, Final 6 July 2009, § 58, *Mullai and Others v. Albania*, APPL. No. 9074/07, Judgement of 23 March 2010, Final 23 June 2010, § 86; *Brezovec v. Croatia*, Appl. No. 13488/07, Judgement of 29 March 2011, Final 29 June 2011, § 66. Sve odluke navedene u radu za koje nije navedena posebna adresa preuzete su sa: <https://hudoc.echr.coe.int/>

²² *Irdan Iordanov and Others v. Bulgaria*, Appl. No 23530/02, Judgement of 2 July 2015; *Ștefănică and Others v. Romania*, Appl. No 38155/02, Judgement of 2 November 2010; *Păduraru v. Romania*, Appl. No. 63252/00, Judgement of 1 December 2005, Final 1 March 2006, § 92; *Beian v. Romania (No.1)*, Appl. No. 30658/05, Judgement of 6 December 2007, Final 6 March 2008, § 33.

²³ Npr., *Vinčić i drugi protiv Srbije*, br. 44698/06, § 56, odluka od 1.12.2009.

²⁴ *Nejdet Şahin and Perihan Şahin v Turkey*, Appl. No. 13279/05, Judgement of 20 October 2011, §§ 80-83.

²⁵ *Tudor Tudor v. Romania*, Appl. No. 21911/03, Judgement of 24 March 2009, Final 24 June 2009, § 29.

²⁶ Npr. *Živić protiv Srbije*, br. 37204/08, § 46, odluka od 13.09.2011, <http://www.vk.sud.rs/>, 22.01.2018.

²⁷ *Tudor Tudor v. Romania*, § 31.

²⁸ *Živić protiv Srbije*, § 47.

²⁹ *Tudor Tudor v. Romania*, § 29, *Živić protiv Srbije*, § 46, *Rakić i drugi protiv Srbije*, br. 47460/07 i dr., odluka od 05.10.2010, finalna 05.01.2011, § 68, dostupno na: <http://www.vk.sud.rs/>, 22.01.2018.

zapravo, vertikalna harmonizacija dobija na posebnom značaju preko uloge najvišeg suda koji postupa po vanrednim pravnim lekovima. Pri tome u samom sudu najvišeg stepena neophodna je, takođe, horizontalna harmonizacija, a prihvatljiv je i mehanizam ustavnosudske kontrole.³⁰

Preovlađujući stav je, pri tome, da presude ESLJP imaju precedentni karakter, bez obzira na okolnost da Konvencija ne govori izričito o tome. Usvajanje ovakvog pristupa uslovljava da pravni stavovi sadržani u obrazloženju presuda deluju *egra omnes* (čak i kada nije reč o pilot-presudama) i neposredno obavezuju sudove i druge nadležne organe država članica, bez obzira da li je konkretna država bila učesnik postupka u kome je odluka donesena.³¹ Naime, sudski precedent izvorno predstavlja metod uz čiju pomoć se pojedinačna norma (presuda kao pojedinačan sudski akt koji takvu normu sadrži)³² čini suštinski opštom, iako formalno ostaje pojedinačna norma.³³ U kontinentalno-evropskom pravnom krugu klasičan pristup sudskoj praksi je da pojedinačne norme, sadržane u sudskim odlukama u konkretnim slučajevima postaju postepeno opšte, procesom ustaljivanja istovetne sudske prakse u istovetnim slučajevima.³⁴ No, i shvatanje da odluke ESLJP nemaju precedentni karakter suštinski vodi istom ishodu stoga što su pravni stavovi ESLJP, koje zauzima vršeci svoju primarnu funkciju tumačenja odredaba Konvencije, upućujući za sudove država članica kako pogrešnim pravnim zaključivanjem ne bi kršili odredbe Konvencije.³⁵ Metodi koje koristi pri tumačenju, kao što su evolutivno, autonomni koncept ili doktrina polja slobodne procene imaju veliki uticaj na nacionalne sudove, ali, sa druge strane, nacionalni sudovi su i pod jakim uticajem standarda koji su nastali u praksi ESLJP.³⁶

---

³⁰ Videti, npr., u slučaju *Cupara protiv Srbije*, br. 34683/08, odluka od 12.07.2016, finalna 12.10.2016, § 36, dostupno na: <http://www.zastupnik.gov.rs/>, 22.01.2018.

³¹ O tome više, A. Jakšić, *Dejstvo presude ESLJP u pravnom poretku RS*, *Pravo i privreda*, br. 7-8, 2015, str. 185-205.

³² Videti B. Poznić, V. Rakić-Vodinić, *nav. delo*, str. 279; M. Dika, *Građansko parnično pravo, Sudske odluke i sudska nagodba*, Zagreb, 2013, str. 7, koji sudsku odluku u materijalnom smislu definiše kao pojedinačnu pravnu normu kojom sud uređuje ponašanje stranaka, a eventualno i drugih učesnika u postupku i koja vezuje sud, a ponekad i druge organe i subjekte prema kojima će odluka delovati.

³³ R. Lukić, *Metodologija prava*, Beograd, 1983, str. 187.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ G. Ilić, *Sudsko tumačenje i pravna sigurnost u krivičnom pravu*, *Kultura polisa*, God. XIV (2017), br. 32, str. 394.

³⁶ *Ibidem*.

Nacionalni sudovi pribegavaju tzv. usaglašenom tumačenju i kumulativnoj i kombinovanoj primeni zakonskih i odredaba Konvencije, pri čemu usaglašeno tumačenje podrazumeva da sudija tumači zakon tako da se može primeniti pod uslovima koji su saglasni sa standardima evropskog prava, pa i Konvencije, i time proširuje polje primene zakona ili upotpunjuje pravni režim koji zakon određuje.³⁷ Uloga u kojoj se nalaze sudovi u državama istočne Evrope, posebno je delikatna stoga što, s jedne strane moraju u procesu pridruživanja (ili su već to učinili) da prate i upoznaju niz novih propisa (u oblastima koje do ulaska u proces pridruživanja nisu bile zakonski normirane), zatim da u praksi dosledno primene *acquis communautaire*, ali i da vode računa o veoma osetljivim društvenim prilikama, zatim nastojati da odluke koje donose budu pravične i da izazivaju što manje socijalnih tenzija.³⁸ Uz to, pravo EU je mešoviti sistem zakonskog i sudskog prava, a u kontinentalnu Evropu, posredstvom komunitarnog prava, posebno kroz praksu evropskih sudova, postepeno prodiru pravna pravila iz angloameričkog područja.³⁹ Sudovi su, dakle, u procesu između normativnog i stvarnog, sa sve širim ovlašćenjima na polju stvaranja prava ili novog tumačenja prava, stoga ne mogu biti samo primenjivači zakona već moraju imati mnogo kreativniju ulogu, pa se u teoriji osnovano postavlja pitanje da li su takvom zadatku sudovi dorasli.⁴⁰

Poseban vid uticaja na nacionalne pravne sisteme, pa i sudsku praksu, vrše tzv. pilot presude koje, mada nisu izričito predviđene Konvencijom, ESLJP donosi u cilju izbegavanja tzv. repetitivnih sporova, ili, kako se u žargonu najčešće nazivaju, kloniranih sporova. Naime, u situacijama kada je podnesen veći broj predstavki koje su u pogledu okolnosti pravne stvari identične, odnosno suštinski istovetne i ukazuju na određeni sistemski nedostatak nacionalnog pravnog sistema konkretne države ESLJP će pilot-presudom predložiti opštu meru kojom se otklanja uočeni nedostatak. Donošenje ovakvih presuda uslovljeno je masovnim i učestalim kršenjem ljudskih prava koje je posledica sistemskog nedostatka nacionalnog pravnog sistema,⁴¹ a vodi i zastajanju sa

---

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ D. Nikolić, Elementi sudskog prava u pravnom sistemu Srbije i Evropske Unije, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 2009, str. 32

³⁹ *Ibidem*, str. 35.

⁴⁰ Sve je prisutniji stav o procesu tzv. denacionalizacije prava koja treba da dovede do višeg stepena jedinstva i do stvaranja *ius commune europaeum*, ali je osnovni problem da li će nacionalni sudovi u siromašnim državama moći dosledno da ga primenjuju ako se bude insistiralo na jednoobraznosti suđenja. *Ibidem*, str. 32, 36.

⁴¹ Videti više, M. Paunović, S. Carić, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd, 2006. i D. Popović, *Evropski sud za ljudska prava*, Beograd, 2008.

postupcima koji se vode pred ESLJP kako bi se državi ostavio rok za otklanjanje nedostatka. Ipak, nedostaci do sada uočeni u praksi Suda odnosili su se po pravilu na zakonodavstvo, pa se može problematizovati da li se kao nedostatak može, eventualno, pojaviti neujednačena praksa sudova. Naime, otklanjanje nedostataka u samom "kvalitetu"⁴² zakona, njihovoj nejasnoći, dvosmislenosti ili nepreciznosti koja uslovljava i neujednačenost u primeni od strane sudova svakako je sistemski nedostatak i otklonjiv uzrok. Stoga bi se u okviru promene i prilagođavanja zakona, ali normativnom uređenju drugih mehanizama za otklanjanje neujednačenosti mogli prepoznati razlozi za donošenje ovakvih presuda.

Posledica povrede konvencijskih prava je utvrđenje povrede od strane ESLJP (suštinski deklarativni karakter presuda),⁴³ ali i izricanje satisfakcione mere, koja je, najčešće, u formi tzv. pravičnog zadovoljenja (novčanog iznosa) i predstavlja jednu od individualnih mera. Pored toga, utvrđenje povrede prava može usloviti i obavezu države da izvrši *restitutio in integrum*, odnosno vraćanje u stanje pre nego što je do povrede došlo,⁴⁴ uključujući i ponovno otvaranje sudskog postupka.⁴⁵ Sa aspekta uticaja na nacionalno pravo, odnosno zakonodavstvo, ali i praksu domaćih sudova, najvažnija je posledica za države da preduzmu opšte mere, pod nadzorom Komiteta ministara, kako bi se, uz otklanjanje kršenja prava, predupredila dalja povreda. Opšte mere su različite - izmene ili dopune zakona, promena sudske prakse, uputstva nadležnim domaćim organima⁴⁶ ili obuka službenih lica.⁴⁷ Posebnost predstavlja upravo situacija neusklađene domaće sudske prakse⁴⁸ ili prakse upravnih organa, koja je, po oceni suda, dovela

⁴² Videti više o tome, J. Omejec, *nav. delo*, str. 1094-1103.

⁴³ Npr., *Assanidze v. Georgia*, Appl. No. 71503/01, Judgement of 8 April 2004, § 202.

⁴⁴ Ova mera je prvi put izrečena u slučaju *Papamichalopoulos and Others v. Greece*, Appl. No. 14556/89, Judgement of 31 October 1995, § 50.

⁴⁵ *Gençel v. Turkey*, Appl. No. 53431/99, Judgment of 23 October 2003, § 27; *Lungoci v. Romania*, Appl. No. 62710/00, Judgment of 26 January 2006, p. 3(a).

⁴⁶ *Alver v. Estonia*, Appl. No 6481/01, Judgement of 8 November 2005.

⁴⁷ M. Nastić, *Ustavopravni okvir promene Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u postupku pred nacionalnim ustavnim sudovima*, doktorska disertacija, Niš, 2012, http://www.prafak.ni.ac.rs/files/disertacije/Maja_Nastic_Ustavopravni_osnov_primene_evropske_konvencije_2012.pdf; 23.01.2018; E. Lambert Abdelgawad, The execution of judgements of the European Court of Human Rights, *Human rights files*, No. 19, 2008, <http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-19%282008%29.pdf>, 23.01.2018; *Mavronichis v. Cyprus*, Appl. No. 28054/95, Judgement of 24. April 1998; *K.A. v. Finland*, Appl. No. 27751/95, Judgement of 14 January 2003.

⁴⁸ Treba pomenuti da je predmet odlučivanja pred ESLJP bila i neujednačena sudska praksa ustavnih sudova država članica, npr. u navedenom slučaju *Brezovec v. Croatia*.

do kršenja nekog od konvencijskih prava. Tada će, po pravilu u državama u kojima Konvencija i presude ESLJP imaju neposredan uticaj u okviru ustavnih ovlašćenja nadležnih sudskih organa, već i prevođenje i objavljivanje presuda ESLJP, odnosno obezbeđenje njihove dostupnosti dostavljanjem na različite adrese, obezbediti pozitivne efekte same odluke, odnosno ubediti Komitet ministara da će do neophodnih izmena u praksi domaćih sudova i doći.⁴⁹

3. Neki slučajevi protiv Republike Srbije i kriterijumi ocene ESLJP

ESLJP je ukazao na problem neujednačene sudske prakse i u slučajevima koji su vođeni protiv Republike Srbije. Tako, u slučaju *Stanković i Trajković protiv Srbije*.⁵⁰ ESLJP je odlučio da nema povrede prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije, mada su prema navodima obe aplikantkinje njihovi tužbeni zahtevi odbijeni od strane domaćih sudova, dok su u drugim sličnim slučajevima tužbeni zahtevi bili usvojeni.

Okolnosti oba slučaja bile su identične. Posle intervencije NATO snaga na Kosovu, jugoslovenska i srpska vlada saglasile su se sa tzv. faznim povlačenjem vojnih i policijskih snaga sa te teritorije i potpunim prenosom uprave na međunarodne snage bezbednosti (KFOR). Za opštinu Suva Reka prenos je trebalo izvršiti 15. juna 1999. godine, a sporazumom je predviđeno da će posle toga KFOR "održavati bezbednost za sve građane Kosova". Prva aplikantkinja (S. Stanković) je navela da je Oslobođilačka vojska Kosova (OVK) 13. juna 1999. godine otela njenog supruga koji je, od strane Opštinskog suda u Bujanovcu (kao nadležnog) 12. marta 2002. godine, proglašen umrlim, a odluka je postala pravosnažna 3. aprila 2002. godine. Ona je 19. maja 2005. godine pokrenula parnični postupak protiv Republike Srbije pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu, sa zahtevom za naknadu štete za pretrpljeni duševni bol zbog ovog događaja. Presudom od 19. maja 2006. godine ovaj sud je odbio tužbeni zahtev, a njegova odluka je potvrđena presudom Okružnog suda u Beogradu, od 21. novembra 2007. godine. Druga aplikantkinja (S. Trajković) je navela da se otmica njenog supruga desila na identičan način 13. juna 1999. godine, da je proglašen umrlim odlukom suda od 24. juna 2002. godine koja je postala pravosnažna 16. jula 2002. godine. Tužbu protiv Republike Srbije sa istovrsnim tužbenim zahtevom podnela je 31. maja 2005. godine, a Prvi opštinskisud u Beogradu je

---

⁴⁹ *Brezovec v. Croatia*, §§ 62- 65.

⁵⁰ *Stanković i Trajković protiv Srbije*, br. 37194/08 i br. 37260/08, odluka od 22. decembra 2015, dostupno na: <http://www.zastupnik.gov.rs/>, 28.01.2018.

odbio njen zahtev presudom od 19. maja 2006. godine. Presuda je potvrđena u postupku po žalbi 3. aprila 2008. godine.

Obrazloženja suda obe instance (opštinskog i okružnog) u oba slučaja bila su identična - za otmicu ne može biti odgovorna Republika Srbija, u smislu odredbe člana 180 stav 1 Zakona o obligacionom odnosima,⁵¹ stoga što je KFOR od 9. juna 1999. godine trebalo da obezbeđuje bezbednost svih građana na Kosovu. Okolnost da su nacionalne bezbednosne snage bile u procesu povlačenja iz Suve Reke 13. juna 1999. godine bila je, po oceni sudova, samo tehničko pitanje.

Obe aplikantkinje dostavile su niz odluka kojima su isti sudovi, ali druga veća, presudila u korist tužilaca, odnosno srpske organe proglasili odgovornim za živote i bezbednost svih lica sa prebivalištem na Kosovu do stvarnog prenosa delotvorne uprave na KFOR posmatrajući svaku opštinu posebno.⁵² U prilog ovakvim presudama aplikantkinje su navele i odluku Ustavnog suda⁵³ o poništaju odluke Vrhovnog kasacionog suda (u daljem tekstu: VKS)⁵⁴ kojom je odlučeno protiv drugih tužilaca po istom osnovu kao i za aplikantkinje i naloženo ponovno razmatranje ovog pitanja.

U obrazloženju odluke u slučaju *Stanković i Trajković protiv Srbije* (§ 40), ESLJP se poziva na osnovna načela fomulisana u svojim odlukama u slučajevima koji su se odnosili na pitanja suprotnih sudskih odluka, navedena u odluci u slučaju *Nejdet Şahin and Perihan Şahin v Turkey*.⁵⁵

1. Uloga ESLJP nije da se bavi činjeničnim ili pravnim greškama koje je navodno učinio domaći sud, osim u meri u kojoj su na taj način povređena prava i slobode

---

⁵¹ Zakon o obligacionim odnosima, "Službeni list SFRJ", br. 29/78; 39/85; 45/89 - odluka USJ i 57/89; "Službeni list SRJ", br. 31/93 i "Službeni list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja, čiji član 180 stav 1 sa rubrumom "Odgovornost usled terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija", glasi: "Za štetu nastalu smrću, telesnom povredom ili oštećenjem, odnosno uništenjem imovine fizičkog lica usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija, odgovara država čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spreče takvu štetu".

⁵² Tako, presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P 431/07, od 24. 02.2009. godine, potvrđena od strane Okružnog suda u Beogradu; presude Okružnog suda u Beogradu Gž 10832706, 13799706 i 11483/08, od 26.12.2006. godine, 05.06.2007. godine i 14.10.2008. godine; presude Apelacionog suda u Beogradu Gž 2005/10 i 605/10, od 17.03.2010. godine i 10.06.2010. godine; i presude Vrhovnog suda, Rev. 1551707, 1092/08 i 939/08, od 5.09.2007. godine, 24.04.2008. godine i 7.05.2008. godine.

⁵³ Odluka Ustavnog suda, Už 2786710, od 28.06.2012. godine.

⁵⁴ Odluka VKS Rev. 1540/10, od 10.03.2010. godine.

⁵⁵ *Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey* (§§ 49-58).

zaštićene Konvencijom,⁵⁶ kao ni da upoređuje, izuzev u slučaju očigledne proizvoljnosti, različite odluke domaćih sudova, čak i kada su donete u naizgled sličnim pravnim stvarima, s obzirom da se nezavisnost sudova mora poštovati;⁵⁷

2. Postojanje suprotnih sudskih odluka je stalna karakteristika pravnih sistema koji se zasnivaju na mreži prvostepenih i žalbenih sudova, sa nadležnošću na određenoj teritoriji, a takve razlike mogu se pojaviti i u okviru istog suda, što samo po sebi nije suprotno Konvenciji;⁵⁸

3. Kriterijumi ESLJP, pri oceni da li su protivrečne odluke različitih domaćih sudova koji su odlučivali u poslednjoj instanci u saglasnosti sa pravom na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije, svode se na ocenu da li postoje "duboke i dugotrajne razlike" u sudskoj praksi domaćih sudova, da li domaće pravo predviđa mehanizam za prevazilaženje ovih razlika, da li se taj mehanizam primenjuje i kakvi su efekti primene;⁵⁹

4. Ocena ESLJP zasniva se na principu pravne sigurnosti koji je implicitno sadržan u svim članovima Konvencije i predstavlja suštinski aspekt vladavine prava;⁶⁰

5. Princip pravne sigurnosti garantuje, između ostalog, izvesnu stabilnost i doprinosi poverenju javnosti u sudove. Opstajanje protivrečnih sudskih odluka, s druge strane, može dovesti do umanjenja poverenja javnosti u pravni sistem, pri čemu je jasno da je takvo poverenje jedan od suštinskih elemenata države koja se zasniva na vladavini prava;⁶¹

6. Međutim, zahtevi za pravnom sigurnošću i zaštitom legitimnog poverenja javnosti ne daju stečeno pravo na doslednost sudske prakse.⁶² Razvoj sudske prakse nije sam po sebi protivrečan ispravnoj primeni pravde jer bi propust da se

---

⁵⁶ *García Ruiz v. Spain*, Appl. No. 30544/96, § 28, ECHR 1999-I, Judgement of 21 January 1999.

⁵⁷ *Adamsons v. Latvia*, Appl. No. 3669/03, § 118, Judgement of 24 June 2008.

⁵⁸ *Santos Pinto v. Portugal*, Appl. No. 39005/04, § 41, Judgement of 20 May 2008; *Tudor Tudor v. Romania*, § 29.

⁵⁹ *Iordan Iordanov v. Bulgaria*, §§ 49-50; *Beian v. Romania*, §§ 34-40; *Stefan and Stef v. Romania*, Appl. No. 24428/03, 26977/03, §§ 33-36, Judgement of 27 January 2009; *Schwarzkopf and Taussik v. Czech Republic*, Appl. No. 42162/02, Judgement of 2 December 2008; *Tudor Tudor v. Romania*, § 36.

⁶⁰ Među ostalim, *Beian v. Romania* (1), § 39; *Iordan Iordanov v. Bulgaria*, § 47; *Stefanica and Others v. Romania*, § 31.

⁶¹ *Paduraru v. Romania*, Appl. No. 63252/00, EFCR 2005-XII (izvodi), § 98; *Vinčić i dr. protiv Srbije*, § 56; *Stefanica and Others v. Romania*, § 38.

⁶² *Unedic v. France*, Appl. No. 20153/04, § 74, Judgement of 18 December 2008.

održati dinamičan i razvojni pristup mogao dovesti do rizika ometanja reforme ili napretka.⁶³

U slučaju *Živić protiv Republike Srbije* aplikant se žalio na flagrantno nedoslednu sudsku praksu domaćih sudova u vezi sa isplatom istog povećanja plate odobrenog određenoj kategoriji policajaca. Nedosledno presuđivanje koje je u ovom slučaju proisteklo iz iste sudske nadležnosti pogodilo je mnoge pojedince u istom položaju, a ovakva praksa smanjila je, neizbežno, poverenje javnosti u pravosudni sistem i ugrozila načelo pravne sigurnosti i jednakosti svih pred zakonom (§ 41). U svojoj odluci u slučaju *Živić* (§ 46), ESLJP navodi stav iz ranije odluke u slučaju *Vinčić i drugi protiv Srbije* (§ 56) da "iako se određena odstupanja u tumačenju mogu prihvatiti kao sastavni deo svakog pravosudnog sistema koji je, baš kao i srpski, zasnovan na mreži prvostepenih i apelacionih sudova koji imaju nadležnost nad određenom teritorijom, u slučajevima apelanata suprotna tumačenja proistekla su iz iste sudske nadležnosti, tj. Okružnog suda u Beogradu, i podrazumevala su nedosledno presuđivanje zahteva podnetih od strane velikog broja lica u istim situacijama... Sve to dovelo je do stanja trajne neizvesnosti koje je zauzvrat moralo umanjiti poverenje javnosti u pravosuđe. Najzad, izgleda da čak ni praksa Vrhovnog suda⁶⁴ po ovom pitanju nije bila dosledna sve do druge polovine 2008. godine u najboljem slučaju..." Takođe, ESLJP nalazi da postoji "duboka i uporna pravosudna neizvesnost" koju ni Vrhovni sud nije ispravio na zadovoljavajući način.⁶⁵

Postupanje Ustavnog suda u postupku po ustavnoj žalbi ESLJP, takođe, prihvata kao deo mehanizma ujednačavanja sudske prakse, odnosno da je "Ustavni sud deo mehanizma koji je mogao da ispravi nedoslednosti sudske prakse".⁶⁶

4. Mehanizmi prevazilaženja neujednačenosti - normativni pristup u Srbiji i nedostaci

Princip vladavine prava (član 3 stav 2 Ustava RS) osnovna je konstitucionalna postavka, a ostvaruje se slobodnim i neposrednim izborima, ustavnim jemstvima ljudskih i manjinskih prava, podelom vlasti, nezavisnom sudskom vlašću i počinovanjem vlasti Ustavu i zakonu. Prema odredbi člana 4 stav 4 Ustava RS, sudska vlast je nezavisna. Jedinstvenost sudske vlasti na teritoriji RS garantuje

⁶³ *Atanasovski v. FYR of Macedonia*, Appl. No. 36815/03, § 38, Judgement of 14 January 2010.

⁶⁴ Najviša sudska instanca u vreme relevantno za ovaj slučaj je Vrhovni sud Srbije (danas Vrhovni kasacioni sud).

⁶⁵ *Živić protiv Srbije*, § 47.

⁶⁶ Videti u slučaju *Cupara protiv Srbije*, § 36.

član 142 stav 1, dok se odredbom istog člana, stav 2, utvrđuje da su sudovi samostalni i nezavisni u svom radu i da sude na osnovu Ustava, zakona i drugih opštih akata kada je to predviđeno zakonom, opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava i potvrđenih međunarodnih ugovora. Uloga sudova kao samostalnih i nezavisnih državnih organa, prema Zakonu o uređenju sudova⁶⁷ jeste da štite slobode i prava građana, zakonom utvrđena prava i interese pravnih subjekata i obezbeđuju ustavnost i zakonitost. Sudske odluke se zasnivaju na prihvaćenim izvorima prava, obavezne su za sve i ne mogu biti predmet vansudske kontrole, odnosno može ih preispitivati samo nadležni sud u propisanom postupku po pravnim lekovima (član 3 ZUS).

Vrhovni kasacioni sud (u daljem tekstu: VKS) je, prema Ustavu (član 143 stav 4), najviši sud u Republici Srbiji. Uloga najvišeg suda u hijerarhiji redovnih sudova od presudnog je značaja u procesu ujednačavanja sudske prakse. Najviša sudska instanca, zapravo, ima zadatak da se stara o jedinstvenoj primeni prava i tumačenju prava.⁶⁸ Ovaj stav usvaja i ESLJP, pa tako, npr., u slučaju *Vusić protiv Hrvatske*⁶⁹ (§ 45) utvrđuje povredu načela pravne sigurnosti u okviru člana 6 stav 1 Konvencije time što je Vrhovni sud Hrvatske doneo dve protivrečne odluke u istom predmetu", zaključujući da je "Uloga višeg suda u državi ugovornici upravo da rešava sukobe u sudskoj praksi, izbegne razmimoilaženja i obezbedi jedinstvenu primenu zakona".

Pri tome, Ustav Republike Srbije, za razliku od ustava niza država našeg regiona, ne određuje ulogu najvišeg suda. Tako, npr., prema Ustavu Republike Hrvatske,⁷⁰ (član 119), Vrhovni sud "osigurava jedinstvenu primenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primeni". Prema odredbi člana 124 Ustava Crne Gore,⁷¹ Vrhovni sud "obezbeđuje jedinstvenu primenu zakona od strane sudova i vrši druge poslove propisane zakonom". Ustav Republike Srpske⁷² (član 123)

---

⁶⁷ Zakon o uređenju sudova, "Službeni glasnik RS", br. 116/2008, 105/2009, 101/2010, 31/2011- dr. zakon, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - dr. zakon, 13/2016, 108/2016 i 113/2017.

⁶⁸ B. Poznić, V. Rakić-Vodinić, *nav. delo*, str. 346.

⁶⁹ *Vusić protiv Hrvatske*, br. 48101/07, od 01.07.2010.

⁷⁰ Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, "Narodne novine", br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>, 12.01.2018.

⁷¹ Ustav Crne Gore, "Službeni list CG", br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI.

⁷² Ustav Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 21/92 - prečišćeni tekst, 28/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11, dostupno na:

određuje da je uloga Vrhovnog suda da "obezbeđuje jedinstvenu primenu zakona", a Ustav Republike Makedonije⁷³ u neizmenjenom tekstu od prvog Ustava, iz 1991. godine (član 101), da je "Vrhovni sud Republike Makedonije najviši sud u Republici i da obezbeđuje jedinstvo u primeni zakona od strane sudova". Definisane položaja i uloge najvišeg suda u državi svakako bi trebalo da bude ustavna materija, a ustavna reforma koja je u pripremi u Republici Srbiji otvara takvu mogućnost.⁷⁴

U ovom momentu nadležnost VKS je uređena odredbama članova 30 i 31 ZUS, kao nadležnost "u suđenju" i nadležnost "izvan suđenja". Interesantno je da u okviru nadležnosti izvan suđenja VKS (član 31) "obezbeđuje jedinstvenu primenu prava i jednakost stranaka u sudskim postupcima, razmatra primenu zakona i drugih propisa...", pa bi se moglo pogrešno zaključiti da to nije zadatak i u postupanju po pravnim lekovima. Odredbama koje se odnose na unutrašnje uređenje VKS predviđeno je da se na sednici odeljenja razmatraju pitanja iz delokruga sudskih odeljenja, da se sednice odeljenja sazivaju kada "između pojedinih veća nastane nesaglasnost u primeni propisa ili ako je jedno veće odstupilo od pravnog shvatanja prihvaćenog u svojoj praksi ili od pravnog shvatanja koje su prihvatila sva veća"(član 43 stavovi 1 i 2). Uz to, stavom 3 istog člana, usvaja se princip obaveznosti usvojenog pravnog shvatanja odeljenja za sva veća u sastavu odeljenja.

Pored nesumnjivo neposrednog uticaja koji pravna shvatanja VKS imaju na uniformnu praksu odeljenja ovog suda ona su od izuzetne važnosti za ujednačavanje sudske prakse stoga što, bez obzira na okolnost da sudska praksa kod nas nije izvor prava, te da ni praksa VKS to nije, njegove odluke, odnosno pravna shvatanja koja zauzima u odnosu na primenu prava deluju snagom autoriteta najviše sudske instance na sudove nižeg ranga. Naime, o pravnim shvatanjima i pravnim stavovima, odnosno sudskoj praksi VKS, ali i odlukama Ustavnog suda i ESLJP, svaki sudija treba da bude informisan i da ih uzme u obzir kada odlučuje, a ako, ipak, odlučuje suprotno, mora podrobno obrazložiti razloge koji su ga opredelili jer bi, u suprotnom, sudska nezavisnost bila

---

http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/cir/ustav_republike_srpske.pdf, 22.01.2018.

⁷³ Ustav Republike Makedonije, sa amandmanima na Ustav I - XXXII, <http://www.sloesnik.com.mk/>, 22.01.2018.

⁷⁴ Suprotno, M. Knežević, *Unapređenje efikasnosti*, str. 21. Autor, naime, smatra da je ustavna odredba da je VKS najviši sud dovoljna za zasnivanje njegove nadležnosti u ujednačavanju sudske prakse, ali pledira za model ujednačavanja "u suđenju", a ne "van suđenja".

ugrožena.⁷⁵ Na problem ujednačavanja sudske prakse Srbija je upozoravana u procesu pridruživanja, pa tako "*Non-paper*" o trenutnom stanju u poglavljima 23 i 24, iz maja 2017. godine, ukazuje na to da tek treba formalizovati mehanizme i proceniti i izmeniti pravni okvir, posebno u pogledu ujednačavanja sudske prakse apelacionih sudova.⁷⁶

Za ujednačavanje sudske prakse od uticaja su, prvenstveno, odluke koje najviši sud donosi u postupku po pravnim lekovima. Tako, u parničnom postupku, po reviziji, zatim posebnoj ili izuzetnoj reviziji,⁷⁷ kao i o zahtevu za preispitivanje pravosnažne presude odlučuje VKS.⁷⁸ Razlozi koje ZPP predviđa za izjavljivanje ovih vanrednih pravnih lekova upućuju na zaključak da je reč o greškama nižestepenih sudova u primeni procesnih normi ili normi materijalnog prava,⁷⁹ odnosno povredi zakona na štetu javnog interesa.⁸⁰ Od posebne je važnosti mogućnost izjavljivanja tzv. posebne ili izuzetne revizije, s obzirom na razlog - pogrešna primena materijalnog prava, pri čemu VKS procenjuje dopuštenost ovog pravnog leka prema tome da li je u konkretnom slučaju potrebno da se "razmotre pravna pitanja od opšteg interesa ili pravna pitanja u interesu ravnopravnosti građana, radi ujednačavanja sudske prakse, kao i ako je potrebno novo tumačenje prava". Okolnost da se ova vrsta revizije može, od strane VKS, dopustiti upravo onda kada "redovna" revizija nije dopuštena, upućuje na zaključak da je na taj način omogućeno ujednačavanje sudske prakse, odnosno novo tumačenje prava koje će, svakako, doprineti ujednačavanju, u svim situacijama koje zbog ograničenosti "redovne" revizije nisu bile obuhvaćene, odnosno gde presude nisu mogle biti predmet preispitivanja od strane VKS.⁸¹

---

⁷⁵ Videti *Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities*, 17.11.2010, dostupno na: <https://wcd.coe.int/>, 11.01.2018.

⁷⁶ "*Non-paper*" o trenutnom stanju u poglavljima 23 i 24 za Srbiju, iz maja 2017. godine, str. 3, dostupno na: <http://www.yucom.org.rs/non-paper->, 12.01.2018.

⁷⁷ Videti odredbu člana 404 ZPP.

⁷⁸ Videti odredbe članova 405 i 421 ZPP, ali i odredbu člana 433a, u pogledu mogućnosti ponavljanja postupka pred VKS.

⁷⁹ Videti odredbu člana 407 ZPP, za izjavljivanje revizije.

⁸⁰ Videti odredbu člana 421 stav 2 ZPP, za zahtev za preispitivanje pravosnažne presude.

⁸¹ Ipak, i o dopuštenosti posebne revizije nalazimo oprečne odluke Građanskog odeljenja VKS. Tako je odlučeno da je ona dopuštena u sporovima male vrednosti, iako je ZPP za ovaj postupak izričito isključena (odluka Rev 1136/11, od 17.01.2012), a zaključak VKS je bio da je ona dozvoljena i onda kada nije dozvoljena (obična) revizija ZPP-om ili posebnim propisom (Pravni zaključak usvojen na sednici Građanskog odeljenja VKS od 23.06.2014, objavljen u *Biltenu VKS*, br. 1/2015, str. 318, dostupno na:

Pažnju, kada je novija regulativa parničnog postupka u pitanju, a u kontekstu zakonskih mehanizama u cilju ujednačavanja sudske prakse zaslužuje i postupak za rešavanje spornog pravnog pitanja od strane VKS koji predviđa ZPP, odredbama članova 180-185. Sporno pravno pitanje može biti materijalnopravno (prejudicijelno pitanje, odnosno pitanje uslovljavajućeg značaja za odluku o predmetu spora) ali i procesnopravnog karaktera.⁸² Uslov je i da se pojavljuje u "većem broju predmeta" u postupku pred prvostepenim sudom, a VKS će prihvatiti da o njemu odlučuje ukoliko je, prema njegovoj oceni, od značaja za odlučivanje u većem broju predmeta u postupku pred prvostepenim sudom. Odluka VKS ima značaj kao interpretativna, preliminarna odluka Evropskog suda pravde, prema jednom od shvatanja izraženih u teoriji građanskih sudskih postupaka, što ukazuje na zaključak da su nižestepeni sudovi vezani jednom rešenim spornim pitanjem, mada ZPP takvu izričitu odredbu ne sadrži.⁸³ Naime, zakonodavac je, prema ovom shvatanju, zapravo izbegao da uvede novi izvor prava, protivno Ustavu RS, odnosno uvođenje "na mala vrata" sudske prakse kao izvora prava. Mada je odredba zakona koja utvrđuje dejstvo odluke VKS o spornom pravnom pitanju da "stranke u postupku u kome se postavlja isto sporno pravno pitanje nemaju pravo da traže njegovo rešavanje u parnici koja je u toku",⁸⁴ u teoriji je izražen stav da "ukupnost zakonskih rešenja sadržanih u članu 180-185 ne bi imala smisla ako nižestepeni sudovi ne bi bili vezani odlukom o spornom prethodnom pitanju". Sam postupak rešavanja spornog pravnog pitanja svrstavaju u slučajeve tzv. kvalifikovanog rešavanja prethodnog pitanja.⁸⁵ Nailazimo i na stav u teoriji o strogom razlikovanju prethodnog od spornog pravnog pitanja, ali se pri objašnjenju za ove autore "opskurne" odredbe člana 185. prihvata identičan stav o vezanosti prvostepenih sudova, kako onih u kojima se sporno pravno pitanje pojavilo, tako i svih drugih u naknadnim parnicama, rešenjem ovog pitanja od strane VKS.⁸⁶ Ovakvim, širim tumačenjem odredaba ZPP o rešavanju spornog pravnog pitanja obezbeđuje se prihvatanje zahteva u vezi člana 6 stav 1 Konvencije u okolnostima kada nižestepeni sudovi

---

<http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Bilten1.pdf>, 10.02.2018. Ipak, odlukom Prevl 67/17, od 27.04.2017, prema kojoj nije dopuštena posebna revizija protiv rešenja u izvršnom postupku stoga što je isključena odredbama ZIO, VKS postupa protivno navedenom zaključku. O tome, kao i više o nedelotvornosti ujednačavanja sudske prakse "van suđenja", M. Knežević, *Unapređenje efikasnosti*, str. 40-44.

⁸² B. Poznić, V. Rakić-Vodinić, *nav. delo*, str. 345.

⁸³ *Ibidem*, str. 346.

⁸⁴ Videti odredbu člana 185 ZPP.

⁸⁵ B. Poznić, V. Rakić-Vodinić, *nav. delo*, str. 345, 347.

⁸⁶ A. Jakšić, *Građansko procesno pravo*, Beograd, 2017, str. 118, 119.

mogu zauzeti različite stavove o istim pravnim pitanjima i time povrediti pravo na pravično suđenje. Istovremeno, najviši sud tako ostvaruje svoj osnovni zadatak - da radi obezbeđenja pravne sigurnosti primeni mehanizme kojima se obezbeđuje jedinstvenost sudske prakse.⁸⁷

U krivičnim predmetima se može podneti zahtev za zaštitu zakonitosti protiv pravnosnažne odluke suda (kao i javnog tužioca), takođe kada je pravnosnažnom odlukom povređen zakon,⁸⁸ što upućuje na zaključak da VKS odlučuje samo ako smatra da je reč o pitanju od značaja za pravilnu i ujednačenu primenu prava.⁸⁹ I Zakon o upravnim sporovima⁹⁰ (članovi 49-55), omogućava pobijanje pravnosnažne odluke Upravnog suda vanrednim pravnim lekom - zahtevom za preispitivanje sudske odluke, o kome odlučuje VKS, a kao razloge navodi povredu zakona, drugog propisa ili opšteg akta ili pravila postupka koja je mogla biti od uticaja na rešenje stvari, dakle greške u primeni materijalnog i procesnog prava.

Poslovníkom o uređenju i radu VKS⁹¹ (član 11 stav 2), određuju se nadležnosti Opšte sednice VKS, a između ostalih, da razmatra primenu propisa kojima se uređuju pitanja iz delokruga rada sudova, kao i primenu zakona i drugih propisa. Od posebne važnosti u kontekstu uloge VKS u ujednačavanju sudske prakse je odredba člana 12, kojom je predviđeno da se Opšta sednica saziva "i kada između veća iz različitih odeljenja ili između odeljenja nastane nesaglasnost u primeni propisa, ili kad na sednici odeljenja ne može da se usvoji pravno shvatanje...". Uz to, prema odredbi člana 13 stav 4, na Opštu sednicu mogu biti pozvani stručnjaci za materiju koja se razmatra, što je nesporno od izuzetnog uticaja na pravilnost stavova koji se zauzimaju. No, ni ZUS ni Poslovník VKS ne predviđaju obaveznost stavova (kao što je ranije bio slučaj sa tzv. načelnim pravnim stavovima)⁹² koje zauzima Opšta sednica. Naime, prema Poslovníku VKS (član 41), kada rukovodilac evidencije sudske prakse ukaže na to da je veće

---

⁸⁷ *Ibidem*, str. 119.

⁸⁸ Videti odredbu člana 485 stav 1 tačka 1 Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije, "Službeni glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

⁸⁹ D. Milojević, S. Andrejević, *Sudska vlast: ujednačavanje sudske prakse i zakonodavni okvir* (u daljem tekstu: *Sudska vlast*), Ujednačavanje sudske prakse, str. 14.

⁹⁰ Zakon o upravnim sporovima, "Službeni glasnik RS", br. 111/2009.

⁹¹ Poslovník o uređenju i radu VKS (u daljem tekstu: Poslovník VKS), "Službeni glasnik RS", br. 37/10, 51/14, 41/16 i 62/16.

⁹² U Nacrtu Akcionog plana za Poglavlje 23 od 23.05.2015. godine i dalje se pominju načelni pravni stavovi koje zauzima Opšta sednica VKS, mada je novelama ZUS koje se primenjuju od 01.01.2014. godine, ovo ovlašćenje Opšte sednice brisano.

VKS odstupilo od usvojenog pravnog shvatanja, stavova ili zaključaka odeljenja i prakse suda, predsednik veća ponovo iznosi predmet na sednicu veća. Ako veće ne promeni odluku, predmet se dostavlja predsedniku odeljenja koji ga iznosi na sednici odeljenja. Sednica odeljenja, ukoliko utvrdi odstupanje, vraća predmet veću koje je odluku donelo radi ponovnog odlučivanja. Ako veće i dalje ostane pri svojoj odluci predmet se dostavlja Opštoj sednici, ali ni zakon ni podzakonski akti ne uređuju dalji postupak pa tako veće može ostati pri svojoj odluci i posle suprotnog izjašnjenja Opšte sednice.⁹³ Pri tome, mada se u ovim situacijama očigledno omogućava ponovno odlučivanje o pravnoj stvari, samostalnost i nezavisnost sudija je garantovana odredbom člana 197 Sudskog poslovnika, odnosno da ponovo može odlučivati samo veće u istom sastavu. Očigledno je, dakle, da se ovim pristupom daje primat sudijskoj nezavisnosti koja je i ustavom garantovana.

Sličan zaključak sledi i primenom odredbe člana 200 Sudskog poslovnika,⁹⁴ odnosno pri uočenom odstupanju od usvojene prakse u radu i svih drugih sudova. Umesto nadležnosti Opšte sednice VKS, ovde je konačna nadležnost u pokušaju usaglašavanja na sednici svih sudija konkretnog suda, ali ako veće i dalje ostane pri svojoj odluci u normativi nije ponuđeno rešenje.⁹⁵ Oba navedena načina usaglašavanja regulisana poslovnici podrazumevaju, pri tome, i prilično komplikovanu proceduru.⁹⁶ Izlaz iz problema nije jednostavan, s obzirom na navedeni ustavni princip sudijske samostalnosti. Ipak, ujednačavanje sudske prakse metodama "van suđenja", odnosno izvan postupanja po pravnim lekovima, po oceni ESLJP je prihvatljiv mehanizam.⁹⁷

Sve odluke VKS donesene na osnovu odredbe člana 30 stav 1 ZUS, odnosno u postupku po vanrednim pravnim lekovima i drugim stvarima određenim zakonom objavljuju se na veb-stranici suda, a odluke bitne za praksu sudova i pravna shvatanja utvrđena na sednicama odeljenja VKS objavljuju se u posebnoj zbirci, što je od posebnog značaja za informisanje nižestepenih sudova o praksi najviše sudske instance i važna pretpostavka ujednačavanju sudske prakse. Pri

---

⁹³ D. Milojević, S. Andrejević, *Sudska vlast*, Ujednačavanje sudske prakse, str. 16.

⁹⁴ Sudski poslovnik, "Službeni glasnik RS", br. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015, 113/2015 - ispr., 39/2016, 56/2016 i 77/2016.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ Videti M. Knežević, *Unapređenje efikasnosti*, str. 6. uz kritiku koncepta nadležnosti VKS "van suđenja" u vidu zauzimanja pravnih stavova, kao neustavnog i koncepta protivnog suštini načela sudske nezavisnosti, podeli vlasti i ulozi sudova, posebno nezavisnosti koja treba da znači i da sudija ne može biti vezan stavom koji zauzimaju tela u sudu, str. 23-36.

⁹⁷ Tako u slučaju *Cupara protiv Srbije*, § 36.

tome, neophodno je postići potpunu ažurnost, ali je, takođe, bitno i da se usvoji jedinstven kriterijum po kome će se odluke, kao i pravna shvatanja, unositi u baze, odnosno da baze budu lake za pretraživanje. Ukazuje se, takođe, i na neophodnost da same odluke budu dobro napisane i da imaju strukturu koja omogućava lako uočavanje pravnih pitanja kojih se tiču i argumentacije na osnovu koje je sudija doneo odluku.⁹⁸ Ovaj uslov upućuje, dalje, na neophodan visok stepen stručnosti i osposobljenosti sudija, odnosno kvalitet osnovnog pravničkog obrazovanja, visok nivo znanja na svim stepenima koje izbor za sudiju zahteva, ali i dalje, kontinuirano usvaršavanje tokom karijere. U tom smislu je od značaja i specijalizacija za određene vrste pravnih stvari i kontinuirana edukacija.

U kontekstu omogućavanja praćenja sudske prakse, a u uslovima kada jedinstvena baza u Republici Srbiji još uvek nije uspostavljena, od značaja je rad tzv. odeljenja sudske prakse koja postoje u svim sudovima republičkog ranga i apelacionim sudovima, a mogu postojati u sudovima sa većim brojem sudija.⁹⁹ Ona prate i proučavaju praksu domaćih i međunarodnih sudova i obaveštavaju sudije, sudijske pomoćnike i sudijske pripravnike "o pravnim shvatanjima sudova". U sudovima se vodi opšti registar pravnih shvatanja u koji se "u sažetom obliku unose pravni stavovi izraženi u odlukama suda u pojedinim predmetima ili primljenih od višeg suda, a koji su od značaja za sudsku praksu" (član 28 stav 1 Sudskog poslovnika), a vodi se i poseban registar "u koji se unose pravna shvatanja usvojena na sednici svih sudija, sednicama odeljenja, savetovanjima i radnim sastancima sudija" (član 28 stav 2). Oba registra vode se odvojeno za svaku granu sudskog rada hronološkim redom, mogu se objavljivati u posebnim zbirka ili na internet stranici suda, posebno se vode registri za: odluke VKS, odluke Ustavnog suda, odluke ESLJP, odluke međunarodnih institucija koje štite ljudska prava, odluke apelacionih sudova, odluke viših sudova, pravne stavove i zaključke (član 28 stav 4). Svakako da bi obaveza objavljivanja, a ne samo mogućnost, bila adekvatnija potrebi ujednačavanja prakse, ali se tada otvara problem finansijskih sredstava koja su za to neophodna što je ograničavajući faktor. Inače, pravni stavovi koji se u sudovima unose u registre dostavljaju se VKS za potrebe pravosudnog informacionog sistema RS (član 28 stav 5).

---

⁹⁸ Ujednačavanje sudske prakse, Uvod, str. 9.

⁹⁹ Videti Sudski poslovnik, član 27.

Aktivnost VKS pojačana je poslednjih godina u cilju uspostavljanja mehanizama ujednačavanja sudske prakse, a usvojeni Plan aktivnosti¹⁰⁰ odnosi se i na vertikalno i na horizontalno ujednačavanje. Za VKS se pored postupanja po vanrednim pravnim sredstvima, predviđa zauzimanje pravnih shvatanja kada postoje "duboke i dugoročne razlike u sudskoj praksi kao sistemski poremećaj, koji je doveo do kršenja prava na pravnu sigurnost ili podriva poverenje javnosti u pravosudni sistem." Takođe, predviđeno je i objavljivanje odluka u tzv. repetitivnim predmetima, kao i utvrđenih sentenci, posebno za predmete o kojima su se izjašnjavala sudska odeljenja zbog usvajanja posebne (izuzetne) revizije ili u kojima je ponovo odlučivano zbog odluka Ustavnog suda ili ESLJP.¹⁰¹ Dalje, Upravni i Prekršajni apelacioni sud imaju različite zadatke prema ovom Planu, od kojih su najznačajniji: objavljivanje odluka na veb-stranici i u periodičnim biltenima, omogućavanje horizontalne razmene odluka između sudija, preko odeljenja sudske prakse, usaglašavanje rada veća i obaveštavanje VKS o spornim pravnim pitanjima. Privredni apelacioni sud ima i dodatne obeveze: donošenje godišnjih programa aktivnosti radi ujednačavanja sudske prakse, sa kojima moraju biti upoznati VKS i područni privredni sudovi, i organizacija godišnjih savetovanja radi jedinstvene primene zakona i uz učešće VKS, posvećena spornim pravnim pitanjima. Uz to, prema odredbi člana 25 ZUS postoje sednice svih sudija u ovim sudovima čija je nadležnost upravo da utvrđuju i pravne stavove radi jedinstvene primene zakona iz njihove nadležnosti.

Posebnu pažnju Plan posvećuje ujednačavanju sudske prakse aktivnostima apelacionih sudova, što je razumljivo, s obzirom na različitost pravnih oblasti na koje se prostire njihova nadležnost, odnosno postojanje različitih odeljenja. Naime, prema ZUR (član 24), apelacioni sudovi "održavaju" zajedničke sednice odeljenja unutar pojedinih apelacionih sudova kada je za razmatranje pravnog pitanja potrebna saradnja najmanje dva odeljenja i obaveštavaju VKS o spornim pitanjima od značaja za funkcionisanje sudova, ali i ujednačavanje sudske prakse. Planom je, pak, predviđeno održavanje sednica svih apelacionih sudova u širem i užem sastavu. Prve bi činile sve sudije sva četiri apelaciona suda koje sude u istoj pravnoj oblasti (materiji), a za druge bi se vršilo delegiranje sudija i njihov rad bi uredio Sudski poslovnik. Zaključci ovih sednica podložni su proceni koju vrši

---

¹⁰⁰ Plan aktivnosti VKS radi ujednačavanja sudske prakse (u daljem tekstu: Plan), od 01.04.2014. godine, dostupno na: <http://www.ok.sud.rs/>, 18.01.2018.

¹⁰¹ Obe mogućnosti ZPP-om su predviđene kao razlog za podnošenje predloga za ponavljanje postupka, član 426 tačke 11 i 12, pri čemu nema ni ograničenja za stranku tzv. objektivnim rokom.

VKS. Ukoliko budu prihvaćeni, objavljuju se, ukoliko, pak, ne, to znači da će VKS suditi drugačije u konkretnom slučaju, odnosno utvrditi pravno shvatanje i objaviti ga kako bi niži sudovi bili upoznati sa njegovim stavom. U cilju realizacije Plana VKS zaključen je i Sporazum predsednika apelacionih sudova sa nizom uputstava koja se odnose na rad zajedničke sednice apelacionih sudova u užem sastavu na kojoj se zauzima stav o spornim pravnim pitanjima koja su utvrđena na sednicama sudskih odeljenja pojedinih apelacionih sudova.

Pažnja je posvećena načinu na koji se u proces ujednačavanja uključuju privredni, viši i osnovni sudovi - preko zajedničkih sastanaka delegacija viših i apelacionih sudova, npr., koji kandiduju sporna pitanja o kojima konačnu reč daje VKS. Osnovni sudovi postaju odgovorni za usaglašavanje sudske prakse u materiji izvršenja, preko godišnjeg sastanka koji inicira VKS i koji anketom određuje listu spornih pravnih pitanja, zatim određuje sud odgovoran za pisanje referata o tim pitanjima, i, konačno Građansko odeljenje VKS se o njima izjašnjava, odnosno zauzima stav.

Plan, dalje, predviđa i horizontalnu i vertikalnu razmenu sudskih odluka između sudova kroz informacioni sistem za čije uspostavljanje je neophodna pretpostavka uvođenje programa za automatsko vođenje predmeta. Predviđeno je uspostavljanje čak devet različitih registara sudskih odluka: ESLJP, međunarodnih tela za zaštitu ljudskih prava, ustavnog suda, međunarodnih tela koja nadziru primenu Haških konvencija, VKS, apelacionih sudova, viših sudova, odluka bilo kog suda koji je primenio neki međunarodni instrument i sve odluke razvrstane po granama prava. Pretpostavka je izrada jedinstvene nomenklature zakonskih instituta za pretragu.

I letimičnim pregledom aktivnosti sudova, posebno VKS, apelacionih sudova opšte nadležnosti, Privrednog apelacionog i drugih, može se konstatovati da se ujednačavanju sudske prakse poslednjih nekoliko godina poklanja sve veća pažnja. Objavljeni stavovi VKS povodom spornih pravnih pitanja, stavovi apelacionih sudova sa zajedničkih sednica, ali i veliki broj odgovora na pitanja područnih sudova, koji su dostupni na sajtovima sudova, posebno sajtu VKS, brojna savetovanja sudija koja kao temu imaju i razjašnjenja nejasnih odredaba zakona i drugih opših pravnih akata, zauzimanje jedinstvenog stava o tome, razjašnjenje novih instituta u pravnom poretku, itd. govore, takođe, u prilog nastojanju da se ovaj cilj postigne u najvećoj meri.

5. Rezime

Očigledna je potreba da se ujednačenom sudskom praksom obezbedi pravna sigurnost, odnosno pravna izvesnost, ali i zakonitost i jednakost građana pred zakonom. I letimičan pregled mehanizama koje naše pravo poznaje, a koji imaju za cilj ujednačavanje sudske prakse i jedinstveno tumačenje prava ukazuje na zaključak o brojnosti takvih mehanizama što bi moglo da znači i da je na normativnom planu dosta učinjeno. Ipak, okolnost da na postojanje problema ujednačavanja ukazuju i odluke ESLJP, ali i okolnost da se VKS i sudovi višeg stepena (žalbeni), posebno apelacioni, na različite načine intenzivno bave ovim problemom, ukazuje da postojeći mehanizmi nisu delotvorni ili, možda je bolje reći nisu u dovoljnoj meri primenjeni. Stoga bi neke od njih svakako trebalo preciznije normirati. Ne pledirajući za uvođenje sudske prakse kao novog, netradicionalnog izvora prava u naš pravni sistem koji baštini evrokontinentalnu tradiciju, viši stepen ujednačavanja se, svakako, mora obezbediti. Čini nam se da je to moguće i bez navedene, radikalne izmene, čvršćim mehanizmima horizontalnog i vertikalnog ujednačavanja. U oba slučaja brojne su pretpostavke koje moraju biti ispunjene, od onih tehničkih, kakvo je npr., automatsko praćenje predmeta, jedinstven informacioni sistem, kvalifikovanost korisnika i sl., do suštinskih koji se mogu svesti na dva - pojačana uloga VKS u procesu ujednačavanja kako kroz sistem vanrednih pravnih lekova, tako i kroz posebne postupke zauzimanja stavova o spornim pitanjima primene prava. Pri tome sudska nezavisnost i samostalnost moraju biti očuvane.

Dusica Palačković, PhD¹⁰²

Harmonization of court practice - attitudes of the European Court of Human Rights and the situation in Serbia

Summary

There is an obvious need for the harmonization of court practice that will provide legal security, that is legal certainty, as well as legality and equality of citizens

---

¹⁰² Full Professor University of Kragujevac Faculty of Law.

under the law. Even a glance at the mechanisms known to our legal system which are used for the harmonization of court practice and unique interpretation of law lead us to conclude that there are many of such mechanisms, meaning that a lot of efforts have been invested in normative sphere. However, the decisions of the European Court of Human Rights point to the fact that there are some problems in this field. Also, a number of cases brought before the Supreme Court of Cassation and other courts of second instance (appellate courts) suggest that the existing mechanisms are not efficient, or, better to say, not applicable to the full extent. Therefore, some of these mechanism need to be more precisely regulated. Not suggesting that we should introduce the court practice as a new, non-traditional, source of law in our legal system (which upholds European continental tradition), a higher level of harmonization is definitely something that must be secured. This seems to be possible to execute without radical changes, just by introducing a more firm mechanism of horizontal and vertical harmonization. In both cases there is a number of prerequisites that need to be met, from technical ones, such as an automatic procedure of tracking cases, a unique information system, better skilled staff, up to substantial prerequisites, the most important being: stronger role of the Supreme Court of Cassation in the harmonization process through a system of additional remedial measures, as well as through special procedures of issuing opinion in relation to disputable cases referring to applicable law. Judicial independence and autonomy must be maintain in any case.

Keywords: harmonization of court practice, criteria of European Court of Human Rights, harmonization mechanism in the Republic of Serbia.